

FÜZZETEK

A Magyar–Török Baráti Társaság időszaki lapja

Budapeşte Üniversitesinin 125 yıllık Türkoloji Bölümü

Dünyadaki Türkoloji merkezlerinin içinde en eski maziye sahip bulunanlardan birisi olan Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Bölümü bu yıl kuruluşunun 125'inci yıldönümünü anmakta. Bu güzel ve aynı zamanda özel bir öneme sahip olan tarihi aslında kutlamak da gerekirdi ancak, hükümetin yüksek öğretim finansmanında yaptığı ciddi kısıtlamalar bu tür "küçük bölümlerin" ayakta kalmalarını bile tehlikeye soktuğundan böyle bir töreni yapma imkanı olamadı. Böyle olmakla birlikte, kuruluşumuzun geçmişini ve bugünkü durumunu özetlemek gene de bir zorunluluktur:

Maceralı hayatı boyunca Osmanlı padişahının çevresinde bulunmakla övünebilen Ármin Vámbéry 1870 yılında Peşte Üniversitesi Doğu Dilleri profesörlüğüne atandığı zaman, bu alanda tam anlamında bir yenilik oluşturmuyordu. Zira ilk Türkçe dersi veren zat, bunun için 1850 aralığında izin almış bulunan özel doçent János Repiczky idi ve Vámbéry de onun öğrencilerinden biriydi. Ancak Repiczky'nin ömrü vefa etmedi. Henüz çok gençken 38 yaşında ölmesi üzerine saha bir müddet boş kaldı. Uzun yıllar İstanbul'da da kaldığı doğu yolculuklarından Macaristan'a dönen Vámbéry, 1865 yılında Doğu dilleri okutmanı, yukarıda belirtildiği gibi 1870'te ise profesörü oldu. Bu çok yönlü, renkli kişiliğe sahip ve talebelerinde kalıcı izler bırakan bilim adamı, 1905 yılında emekli oldu.

Onun yerine Osmanlı vak'a-nüvislerinin bugün bile sık-sık kullanılmakta olan iki ciltlik çevirisiyle meşhur József Thúry geldi. Fakat ne yazık ki, tayininden iki hafta sonraki ölümüyle kürsü tekrar boş kaldı. Birkaç yıl için Vámbéry ilgi duyan gençlere kapısını açtıysa da, düzenli bir eğitim veremedi ve 1913 yılındaki vefatından sonra bu imkan da ortadan kalktı. Çok şükür ki 1914 yılında artık Gyula Németh gibi yetenekli bir aday belirlenmiş bulunuyordu. 1915'te özel doçent payesini alan 1916'da ise profesörlüğe yükselen ve Türkiye'de adına ithaf edilmiş bir kitap bulunan Németh, tam 50 sene ders verdi. Bölüm profilinin biraz tekdüze olduğunu anlayınca, Osmanlı tarihi ve paleografyası uzmanı olarak tanınan ve 1937 yılında Osmanlı arşivlerini kataloglaması için Türkiye'ye çağırılmış bulunan Lajos Fekete'yi üniversiteye davet etmişti. Daha sonra arabistik mütehassısı olarak Károly Czeplédy, İranistik temsilcisi olarak ise Zsigmond Telegdy kürsüye getirildi. Profesör Németh'in yarım asırlık öğretim faaliyeti gerek uluslararası alanda, gerekse Macar Türkolojisi için belirleyici ölçüde önemliydi. Németh'in oluşturduğu okulun seçkin temsilcileri hem yurt içinde hem de yurt dışında çalıştılar ve hala çalışmaktadırlar. Aralarından Profesör Dr. Hasan Eren, yıllarca Türk Dil Kurumu'nun başkanlığını yürütmüştür ve dilcilik alanında Türkiye'nin bugünlerde en başta gelen otoritesidir. Prof. Dr. Şerif Baştav tarih alanında meşhur olup, rahmetli Hamit Zübeyr Koşay da pek çok sahada etkinlik göstermiştir. Prof. Dr. Tibor Halasi-Kun - yine Németh'in talebesi olan László Rásonyi-Nagy'ı izleyerek - Ankara Üniversitesi Hungaroloji Bölümünde hocalık yaptıktan sonra, New-York Columbia Üniversitesine geçti ve kendisi filolojik titizlik açısından en büyük ustalardan biriydi. Prof. Dr. János Eckmann ise Amerika'ya iltica etti ve Çağatay dili üzerine önemli yazılarını orada kaleme aldı.

Németh'in ögrencileri arasında, Lajos Ligeti'nin ayrı bir yeri vardır. Genelde bir Moğolist olarak bilinen Ligeti, Türkolojiden de mezundu ve eski hocası 1964 yılında emekli olunca o zamana kadar yürüttüğü İç Asya Bölümü'nün yanısıra, Türkoloji Bölümü'nün başkanlığına da atandı. Ellili ve altmışlı yılların geniş yetkilere sahip bulunan bu bilim düzenleyicisi, yine kendi başkanlığı altında bulunan Macar Bilimler Akademisi'ne bağlı Altayistik Araştırma Gurubu bünyesinde Ödön Schütz, István Mándoky ve István Vásáry gibi üç Türkoloğa da iş verilmesini sağladı.

Ligeti'den sonra sıra 1971'de Türk Dil Kurumu'nun Şeref Üyesi olan bayan Zsuzsa Kakuk'a geldi. Yirmi yıllık bölüm başkanlığı boyunca Profesör Kakuk, Németh'in Türkoloji anlayışına ve öğretimdeki geleneklerine sadık kalmıştır. Aynı zamanda bu arada güç kazanan Osmanlı tarihi derslerini, Fekete'nin ölümünden sonra, Türk Tarih Kurumu'nun Şeref Üyesi olan Gyula Káldy-Nagy devr aldı. Genç nesil - ve övünerek belirtibiliriz ki, sayıları hiç de az olmayan - Türkologlar, tahsillerini bu iki profesörün yönetimi altında sürdürmüşlerdir. Ligeti döneminde "filolog-dilci" ve "Osmanlı tarihi uzmanı" şeklinde iki ana kola ayrılan öğretim tarzı, bu yıllarda daha da belirgin bir hâl kazandı.

1990 yılında - o zamana kadar üniversiteye intikal etmiş olan - István Vásáry, Profesör Kakuk'un yerine geçti. Ancak görevini birkaç hafta ifa ettikten sonra, siyasi değişmeler neticesinde, önce Macaristan Cumhuriyeti'nin İstanbul Başkonsolosu, bunu müteakiben ise dört sene için Ankara Büyükelçisi oldu. Boşalan bölüm başkanlığına Profesör Gyula Káldy-Nagy atandı. 1993 Kasım ayından itibaren ise kötüleşen mali şartlara rağmen, bölümdaki öğretim ve araştırmanın devamlılığını sağlamak için kürsü başkanı olarak ben ve meslektaşlarım kol kola çaba harcamaktayız. Mamafih, talebeler arasında, Macarlarla birçok açıdan bağları olan Türklüğe karşı çok büyük ilgi duyulmakta. Bu Eylül ayında kürsümüze başvuranların sayısı otuz kişiyi aştı ve bu rakam 125 yıllık tarihimizde yeni bir rekor oluşturuyor. Oysa emekliye ayrılan Zsuzsa Kakuk'un yerine, kabiliyetini son iki-üç senede her alanda kanıtlanmış bulunan asistanımız Benedek Péri'yi alamadık. Şu an hem eski profesörümüz hem de genç arkadaşımız parasız ders veriyorlar. Her hal ü karda Ankara'dan dönen István Vásáry ile tüm gayretlerimizi parlak bir mâziye sahip bölümümüzün sadece ayakta kalması için değil, milli bilim dallarımız arasındaki fevkalade ehemmiyete haiz yerini gelecekte de şanına layık bir şekilde doldurabilmesi için yoğunlaştırmamız lazım gelmektedir. Bu olağanüstü durumda bize yardım edebilecek herkesten destek görmekten mutluluk duyacağız.

Doç.Dr. Géza Dávid

ELTE Üniversitesi Türkoloji Bölümü Başkanı

125 ÉVES A TÖRÖK TANSZÉK

A világ egyik legrégebbi turkológiai tanszéke idén emlékezik fennállásának egy és negyedszázados évfordulójára. Ünnepelni kellene, de a pillanatnyi helyzetben, amikor az 1995-ben bevezetett központi pénzügyi megszorítások következtében az úgynevezett „kis szakok” létükben fenyegetettek, erre nincs lehetőség. Am a múlt csendes felidézését s a jelen felvázolását még így is kötelességünknek érezzük.

Nem előzmények nélkül neveztek ki 1870-ben a kalandos életű Vámbéry Ármint a keleti nyelvek professzorának a pesti egyetemre. Valójában Repiczky János volt az, aki privátdocensi minőségben elsőként tartott ott török órákat, miután erre 1850 decemberében engedélyt kapott. Maga Vámbéry is tanult nála. Csak hogy öt évvel később Repiczky igen fiatalon, 38 évesen elhunyt, így egy időre ez

a szakterület nem volt képviselve az egyetemen. A hosszas távollétek után Magyarországra visszatérő Vámbéry 1865-ben lépett csak elődje nyomdokaiba, először amolyan nyelvmesterként, majd a fent említett évtől professzorként.

1905-ben vonult nyugalomba ez a sokoldalú és nagy hatású tudós. Helyére 1906 elején jelölték ki az alaposságával kitűnő Thúry Józsefet, akit pár hétre rá elragadott a halál, így a tanszék hosszabb időre megürült. Vámbéry ugyan a lakásán továbbra is szívesen fogadta az érdeklődő fiatalokat, de mód-

szeres képzésben nem részesítette őket.

1913-ban bekövetkezett halála után ez a lehetőség is megszűnt. Szerencsére 1914-ben már ígéretes utód tűnt fel Németh Gyula személyében, aki 1915-ben privátdocensi, majd 1916-ban egyetemi tanári megbízatást kapott. Felismerve, hogy az addigi profil kissé egyoldalú, 1939-ben meghívta Fekete Lajost, aki az oszmán történeti stúdiumokat honosította meg az 1930 óta intézett alakított létesítményben; később a paletta tovább szélesedett midőn Czeglédy Károly 1942-ben az arabisztikát, Telegdi Zsigmond pedig 1946-ban az iranisztikát kezdte el művelni ugyanott. Németh fél évszázadot átölelő oktatói tevékenysége meghatározó jelentőségű volt a magyar és a nemzetközi turkológia számára. Itthon és külföldön számos kiváló tanítványa dolgozott és dolgozik még ma is, öregbítve a névvel fémjelzett iskola hírét. Közülük Hasán Eren professzor a Türk Dil Kurumu elnöki tisztét is betöltötte, s napjaink legnagyobb nyelvész szaktekintélye Törökországnak. Halasi-Kun Tibor előbb az Ankarai Egyetem magyar tanszékét vezette, majd a New York-i Columbia University professzora lett, s a filológiai pontosság mintaképe volt. Eckmann János szintén Amerikába szakadt, s ott írta munkái sorát a csagatáj nyelvről.

Ligeti Lajost különleges hely illeti meg a Németh-tanítványok sorában. Bár ő inkább mongolistaként hírneves, turkológus képesítést is szerzett, s amikor egykori mestere 1964-ben nyugalmába vonult, a Belső-Ázsiai Tanszék megtartása mellett a Török Filológiai Tanszék vezetésére is megbízatást kapott. Az ötvenes és a hatvanas évek nagy hatalmú tudományszervezője kevés turkológiai órát tartott, szemináriumain viszont valamennyi hallgatóját egybegyűjtötte, ott oltva beléjük a szakmai ismereteket. Azt is elérte, hogy az általa létrehívott, az Akadémia égisze alatt tevékenykedő Altajisztikai Kutatócsoportban három turkológus is álláshoz ju-

tott: Schütz Ödön, Mándoky István és Vásáry István.

1971-ben Kakuk Zsuzsa vette át Ligetitől a stafétabotot. Ő húsz esztendőn át állt a tanszék élén, mindvégig hű maradván Németh Gyula szellemiségéhez. Az időközben megerősödött oszmán történeti stúdiumok oktatása Fekete Lajos halála után Káldy-Nagy Gyulára szállt. A fiatalabb — és tegyük hozzá: szép számú — turkológus nemzedék már e két professzor irányításával végezte tanulmányait. A Ligeti idejében kettévált „filológus-nyelvész” és „oszmán-történész” képzés ezekben az években egyre markánsabban különült el egymástól.

1990-ben az addigra egyetemi állományba került Vásáry István lépett Kakuk Zsuzsa nyomába, de csak pár hétig töltötte be a vezetői funkciót. A politikai változások keretében ugyanis isztambuli főkonzul lett, majd négy éven át nagykövetként képviselte hazánkat Ankarában. Ekkor Káldy-Nagy Gyulát nevezték ki tanszékvezetőnek, akit 1994-ben Széchenyi-díjjal tüntettek ki. 1993 novemberétől e sorok írója törekszik arra, hogy a romló külső körülmények dacára — kollégáival vállalva — fenntartsa az oktatás és kutatás folyamatosságát. Mindeközben a magyarság történetéhez ezer szállal kapcsolódó törökség iránt jelenleg is nagy az érdeklődés a hallgatók körében. Idén szeptemberben mintegy harmincan jelentek meg a török szak óramegbeszélésén. Ez a szám rekord a tanszék 125 éves történetében. Ugyanakkor a nyugalomba vonult Kakuk Zsuzsa helyére sajnos nem vehettük fel az alkalmasságát több éves munkával bizonyító Péri Benedeket. Most mind a professzorasszony, mind fiatal kollégánk fizetség nélkül tart órákat. Az Ankarából hazatért Vásáry Istvánnal együtt minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy nagy múltú tanszékünk ne csupán megmaradjon, de méltóképpen tölthesse be mulhatatlanul fontos szerepét nemzeti tudományaink sorában.

Dr. Dávid Géza

Bartókról, Törökországból

(Halálának 50. évfordulója
alkalmából)

Világszerte megemlékeznek Bartók Béla halálának félévszázados évfordulójáról. Server Tanilli, a Cumhuriyet című török újság tárcaírója az 1995. szeptember 29-i számban például így ír:

„...A neves magyar zeneszerző és zongorista hazájától távol hunyt el 1945-ben. Egy francia író „nagy utak zeneszerzőjének” nevezte őt. Ezek az utak saját hazájában kezdődtek: faluról falura járt, hogy népdalokat gyűjtsön. De nem érte be ennyivel, kutatásait kiterjesztette Szlovákiára és Romániára is. 1936-ban pedig eljutott Törökországba, s bejárta Anatólia tájait, hogy lejegyezze népdalainkat.

Egyik „lábbal” a népzeneben, a másikkal a klasszikus formákban?!

Mi születik ebből?

Századunk egyik legfontosabb vegyülete!

Új utat nyitott korunk zenéjében, megújítóként hatott a nemzeti zenei iskolákra. Jelentőségét egyre jobban látjuk. Ha nem is a legklasszikusabb a modernnek közül, a klasszikusok között a legmodernebb — mondják róla.

A nagy művészek erkölcsi tartásával is kiemelkednek a mindennapi emberek közül. Azokban az években tört előre hazáján kívül és hazájában is a fasizmus. Hazárárúlással vádolják. Miután a nácik betiltják több zeneszerző (köztük a zsidók) műveit, levelet ír Göbbelsnek és kéri, hogy őt is tegyék a betiltott zeneszerzők listájára. Micsoda erkölcsi nagyság! Azután még fojtogatóbbá válik a légkör, így 1940-ben Amerikába emigrál. A Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi (Török és külföldi hírességek enciklopédiája) a következőket teszi hozzá: «Arra is gondolt, hogy áttelepszik Törökországba, de az itteni németbarát zeneszerzők által támasztott akadályokba ütközött.»

Ha ez igaz, szégyen ránk nézve...”

Az Ankarai Rádió féltve őrzött tekercsét volt alkalmam meghallgatni. A recsegő-ropogó felvételen közel hatvan év távolából szól hozzánk a kissé fátyolos hang, Bartók (sajnos csak hiányosan megmaradt) beszámolója anatóliai gyűjtőútjáról:

„...A török hivatalos körök Hindemith útbaigazításával és tanácsai alapján másfél évvel ezelőtt megkezdtek városi zenekultúrájuk megtervezését európai mintára. Azonban a török népzenéből kialakítandó tulajdonképeni török nemzeti zene kifejlesztése ügyében nem volt megfelelő tanácsadójuk. Nem volt, aki népzenei gyűjtésre vonatkozó útbaigazításokat adjon nekik. Fölmérült tehát az a terv, hogy a Halkevi ankarai osztálya engem meghívjon. A meghívás értelmében Ankarában három előadást kértek tőlem zenefolklórral kapcsolatos kérdésekről, továbbá közreműködésemet egy magyar műsorú zenekari hangversenyen. Ráadásul pedig két gyűjtőút megrendezését ígérték, hogy az MTA számára a magammal vitt hengerekre anatóliai török népzenét vehessék fel. Magától értetődik, hogy ezt az ajánlatot kész örömmel fogadtam el. Az első öt napra tervezett gyűjtőút betegségem miatt el kellett, hogy maradjon. De a másodiknak a megvalósulását — felolvasásaim és a hangverseny megtartása után — szerencsére semmi sem akadályozta. A kirándulás technikai megoldása ez volt: a Halkevi megbízásából Ahmed Adnan (Saygun) Bey, zeneszerző kísért el. Az ő feladata az énekesek faggatása és vallatása, továbbá a szövegek lejegyzése volt. Kívüle még a Török Oktatásügyi Minisztérium megbízásából az ankarai konzervatórium két zeneszerzés tanára: Necil Bey és Ulvi Cemal Bey

szintén velünk jött, hogy lássa, miként is történik a helyszíni népzenei gyűjtés.

A kiszemelt vidék Halkevi fiókjait a központ utasította, tegyenek meg minden lehetőt segítségünkre, szállásoljanak el, gondoskodjanak autókról, szekerekről; egyszóval ériék el, amennyire csak lehetséges, hogy utunk minél kevesebb zökkenővel történjék.

Csakugyan mindenütt oly szeretetteljes gondoskodásban volt részünk, hogy igazán csak meghatottsággal gondolhatok vissza erre a kirándulásra. Pedig szorongó szívvel indultam útnak, mert török kísérőim nem sok jóval bíztattak. Azt mondták, bizony hetekig kell a parasztokkal barátkozni, míg végre éneklésre bírja őket az ember stb., stb.

De most látom csak, még meg se mondtam hová vezetett az utunk. Tehát, Dél-Anatóliába mentünk, a szíriai határ közvetlen közelébe, mégpedig azért ide, mert arrafelé van a yörüköknek a téli tanyája. (...)

„Közben lement a nap, és abba kellett hagyni a munkát, amíg az öreg és háza népe meg nem vacsorázott. Tudniillik épp akkor volt a ramazán böjti hónap. Ilyenkor egy álló hónapon keresztül napkeltétől napnyugtáig sem enni, sem inni nem szabad az igazhívőknek. Amint a Korán virágos nyelve mondja: akkor éjjen véget a napi böjt, amikor a fekete fonalat a fehértől már nem lehet megkülönböztetni. Márpedig ennek a vidéknek a népe még nagyon vallásos, a falvaknak még úri formájú előjárói is szigorúan böjtölnek. Úgy hogy ezek a böjti napok néha egy kis galibát is okoztak gyűjtőterveimben. (...)

Be kellett látnom, hogy a fölvetett dolgoknál nagyobbra igazán nem tarthatok igényt, és csüggedten lemondtam minden további kísérletről. Pedig milyen kár, mikor itt volt a közvetlen közelünkben, ugyanabban a házban magának a házigazdának a felesége,

nem is egy, hanem mindjárt kettő is belőle... De Ankarába visszatérve az illetékeseknek megmondtam, hogy ezen a bajon, ha török, ha szakad, segíteni kell. Vagy megfelelő képzettségű asszonyok menjenek el gyűjtőútra, vagy pedig a férfigyűjtőket a feleségük is kísérje el, hogy tudjanak az asszonyoktól gyűjteni, mert az már mégiscsak lehetetlen állapot, hogy például a bölcsődátokat reszelős hangú férfitörökből vegyem fel, mikor pedig nyilvánvaló, hogy férfiak soha sem rengetik el sem dallal, sem hang nélkül porontyaikat.

...Nomádoknál fejeztem be gyűjtőutamat. Eredménye röviden ez: lefontosabb az, hogy a bejárt kb. 80 kilométer átmérőjű területen egy bizonyos jellegzetes dallamtípust találtam. A gyűjtött anyagból kb. 20 tartozik ebbe a típusba. (...) Nyilvánvaló, hogy ez az egyezés nem véletlen egyezés, hiszen a jugoszlávoknál, az északi és nyugati szlávoknál, a görögöknél ilyen dallamoknak nyoma sincs. Még a bolgároknál is csak szórványosan található. Ha tekintetbe vesszük, hogy ilyen szerkezetű dallamok nagy elterjedésben eddig csak a magyaroknál, az Erdélyben lévő mezőszéki és a moldvai csángók körüli románoknál, továbbá a cseremiszeknél és északi török népeknél ismeretesek, akkor egyre bizonyosabbnak látszik, hogy ezek egy régi, ezer év előtti török zenei stílus maradványai. A török kormány eltökélt szándéka, hogy a török népzenei kutatást megindítsa. Azzal a kívánsággal fejezem be beszámolómat, hogy bár csak ragaszkodna ehhez a szándékához! Bár csak minél hamarabb megindulna Törökországban ezen a téren a rendszeres munka, éppúgy a magyar és a török, mint a nemzetközi közép-európai népdalkutatás hasznára és üdvére!”

↳ Tasnádi Edit

Ezer éves a Manasz

1995. augusztus 25-31. között ünnepelték meg Biskekben, Kirgízia fővárosában az államalapító nemzeti hősről elnevezett nemzeti eposz, a Manasz születésének ezredik évfordulóját. A fővárosban tudományos szimpóziumot rendeztek. Talaszban, Manasz földjén pedig rendkívül impozáns ünnepséget tartottak a jeles évforduló alkalmából.

Az UNESCO fővénkörségével megrendezett tudományos ülészakara számos országból érkeztek vendégek, legtöbbször a Török Köztársaságból, mintegy harmincan. Lényegében mégis a közép-ázsiai törökség találkozásiáról beszélhetünk, hiszen Európából csak elvétve akadt résztvevő, s mi sem természetesebb, hogy orosz nyelvészek, fordítók jelentek meg legnagyobb számban. A közép-ázsiai török népek képviselői is leginkább oroszul tartották meg előadásait.

Magyarországot dr. Torma József, hazánk almati (kazak, kirgiz, tadzsik) nagykövete és e sorok írója képviselte. A nagykövet úr a helyszínen csatlakozott a tudományos összejövetelhez, majd az azt követő ünnepségeken is végig jelen volt.

Sajnos, még a tudományos ülészak végeztével sem állt rendelkezésünkre pontos kimutatás arról, hogy hány résztvevő is volt, mely országokból hány előadó képviseltette magát, kik, mikor, miről tartottak előadást, így beszámolómban csak jegyzeteimre tudok támaszkodni, illetve az előzetesen kiadott programra.

Akik már augusztus 25-én megérkeztek, azok megtekinthették Csin-gisz Ajmatov: „Kerez” (piros alma) című darabját a Városi Színházban. Hatalmas sikert aratott mind a szerző, mind a darab, amelynek zenéje a közép-ázsiai nomád és a fülbemászó orosz muzsika keveréke, táncokkal, látványos színpadi elemekkel.

Augusztus 26-án kezdődött a ceremónia Biskek (azelőtt Frunze) főterén, amely ez alkalommal új nevet kapott, és Manasz térnek nevezték el, ahol megköszorúzták a honalapító Manasz frissen felavatott szobrát, majd nemzetközi könyvkiállítás és vásár nyílt a Szépművészeti Múzeumban. Ugyanitt rendezték meg az alkalmi képzőművészeti tárlatot és a „nagy selyemút” népeit bemutató történelmi kiállítást is.

A Manasz szimpóziumot Ajmatov nyitotta meg, a résztvevők kitörő lelkesedéssel fogadták szavait. Ajmatov, Kirgízia követe Belgiumban, erre az alkalomra hazatért, s kirgizül szövege az egybegyűltekhez, a résztvevők kitörő lelkesedése közben. Ez azért is kiemelendő, mert mint már említettem, legtöbbször oroszul mondták el előadásukat.

A megnyitón megjelent Kirgízia elnöke, a Kirgiz Tudományos Akadémia elnöke, a szomszédos országok sok magas rangú képviselője is. Hat ország köztársasági elnöke tisztelte meg jelenlétével a kirgizek honalapításának milleniumi ünnepét: Gajdar Alijev Azerbajdzsán, Benazir Bhutto Pakisztán, Süleyman Demirel Törökország, Iszlám Karimov Özbegisztán, Nurszultan Nazarbajev Kazakisztán és Szaparmurat Nijazov Türkmenisztán köztársasági elnöke. Jelen volt természetesen az UNESCO főtitkára, Federico Mayor úr is, valamint a nemzetközi tudományos élet számos reprezentánsa, többek között az Atatürk Kultúr Merkezi (Atatürk Kulturális Központ) és a Türk Dil Kurumu (Török Nyelv Társaság) elnöke.

Este ismét pompás színházi műsor várta a résztvevőket. Az Állami Opera és Balett Színház és a Hakasz Drámai Színház művészei kápráztatták el a lelkes közönséget. Az operában bemutató volt, az „Ajcsörek”-nek tapsoltunk lelkesen. Akik nem a színpadon kívántak megismerkedni a Manasz világával, azok a fővárosi mozikban lehettek szemtanúi az ősi kirgiz kultúrának, és a filmvászonon elevenedett meg az ezeréves történelem.

A szimpózium előadásai a hőség miatt délelőtti és kora este voltak. Mintegy 25 országból száznál is több előadás hangzott el. Legtöbbször — a közép-ázsiai és a törökországi vendégeken kívül — természetesen az Orosz Föderációból érkeztek. Neves műfordítók, költők, irodalomkritikák beszéltek Manasz fordításukról, a munka nehézségeiről, szépségeiről, örömeiről és sikereiről. Néprajzosok hasonlították össze a közép-ázsiai közös legendakört, saját szülőföldjük hősi énekeit és a Manaszt, kiemelve a közös motívumokat, illetve az egyedi vonásokat.

Pontos program nem lévén, nem lehetett tudni, hogy mire, mikor ke-

rült sor. Akit szólítottak, az a pódiumhoz igyekezett és felolvasta, elmondta előadását. Sajnos a 10 perces megszabott időt többen nem tartották be, esetenként akár egy órára is nyújtva mondandójukat. Védelmükre kell felhoznom, hogy a világnak ezen a táján ősrégi hagyomány a szabadon, kötetlenül tartott előadás. Mivel a legtöbb vendég török nyelvész, illetve néprajzos volt, elsősorban nekik kellett helyet és alkalmat biztosítani az előadásra, szakproblémáik megtárgyalására.

Torma József kirgizül olvasta fel dolgozatát, amely a közép-ázsiai török népek legendáiban és a magyar ősmondákban fellelhető párhuzamos elemekről szól. T. Nyíri Mária a Manasz magyar felfedezőjéről, Almásy Györgyről beszélt, aki 1900-ban járt Kirgíziában, s olyan jeles néprajzi anyagot hozott haza onnan, hogy az máig megbecsült kiállítástárgy-csoportja a Magyar Néprajzi Múzeumnak, végül bemutatta a Manasz magyar fordítását, amelyet Basiki Imre készített 1967-ben.

Második nap este látványos kulturális seregszemlét tartottak Kirgízia népeinek folklórjából. Kirgízia kicsiny ország a testvér kazakok országához képest, mindössze hárommillióan lakják. A kirgiz népesség egymillió, a többiek kazakok, oroszok, ukránok, tatárok, ujburok, koréaiak, özbekek, csecsen-ingusok, dungánok, tadzsikok, németek, zsidók. Természeti szépségekben bővelkedik, ám gazdaságilag szegénynek mondható.

A bemutató után a diplomata részére feldíszított kirgiz sátorban bőséges vacsora következett, zenével-énekek kísérvé. A roskadásig terített asztalokon feltálat minden kirgiz nemzeti eledelt és italt végig kellett kóstolni.

A szimpózium hivatalosan augusztus 28-án délután befejeződött. Ezután a Talasz-völgyi ünnepségek következtek, ahova nem kis nehézségek árán tudták csak elszállítani a konferencia több ezer résztvevőjét, a diplomatakat és a 60 ezer egyéb vendéget.

A vendégeket sátrakban helyezték el. Én három japán fiatallal kerültem egy sátorba, akik hazájukban magyar-török szakos egyetemisták. A vendéglátás nagyon megtölte őket, hiszen már két nap két éjjel aludni sem tudtak. A népi ünnepély ideje alatt pihenésről szó sem lehe-

(Folytatás a következő oldalon!)

Újévi pulykák

tett. A sátrakban jöttek-mentek a vendégek, ismerkedtek az idegenek, ismerősök, barátok lelkendeztek a látottakon. Enyhe homokvihar reszkette a forró levegőt, hatalmas üstökben fortyogott a birkagulyás, sürgötek-forogtak a sátorlakók, a roskadásig terített asztalokon minden kirgiz nemzeti ételt és italt végig kellett kóstolni. Olyan hétfőlagra szóló lakomát rendeztek a messzi földről idesereglett vendégeknek, hogy sohasse felejtjük el.

Nemkülönben a Manasz ünnepséget sem, amelyet 15 ezer lovas mutatott be, eljátszva és felelevenítve az ezer éves históriát, amelyben meglevenedett Manasz születése, fölcseperedése, küzdelmei, hőssé válása, szerelme, fia születése, aztán a háborúk és a béke évei. Mese és valóság, legenda és történelem. A kegyetlen meleg próbára tehetette az ősi stílusú jelmezekbe öltözött lovasokat s az éjfélete, testhezállók ruhákba bújtatott „rossz szellemeket” egyaránt.

Végül ismét útrakeltünk, vissza Biskekbe. A szépséges út, a legendás Hétfolyó vidéke, a vadromantikus táj lenyűgöző volt.

Kirgízia fővárosa Biskek (a városnév kirgizül kumiszköpülö kanalat jelent). Sokáig Frunze volt a neve. A 30-as években két magyar képzőművész is dolgozott itt: Mészáros László, aki a 20. századi magyar szobrászat egyik legnagyobb ígérete volt, s aki épp 50 éve áldozatul esett a sztálini önkénynek. Őt, az akkor Frunzéban dolgozó magyar képzőművész, Uitz Béla hívta meg a kormánypalota díszítéséhez munkatársnak. A monumentális feladat azonban sohasem készülhetett el, csak katonák őrzik töredékeit a főváros gazdag képzőművészeti múzeumában.

Véget ért az ünnep, a mese, az álom. Másnap indultunk vissza Almatiba. Itt, a kazak fővárosban egykor számos magyar élt. Jelenleg mintegy ezerre tehető azok száma, akik magyarnak vallják magukat. A 40-es évek elején magyar nyelvű irodalmi folyóirat is jelent meg itt. Rangos munkatársa volt Gábor Andor.

Mindent összevetve, az élet nagy ajándéka, hogy részt vehettem a kirgiz milleneumi ünnepeken. Köszönet érte a magyar és a kirgiz segítő kezeknek, hogy megvalósulhatott az utazás.

✎ T. Nyíri Mária

Mindkét kezében két-két pulyka, ráadásul egyik pulykakakas akkora, mint egy bárány. Mivel nagy darab és kövér ember volt, a négy pulyka súlyától kerek arca izzadt, szuszogott, fújtatott.

— Ez igen, Újévre mindjárt négy pulyka — mondtam neki.

— Ne haragudj, de el kell érnem a hajót. Gyere el hozzánk, majd elmesélem.

A pulykák súlyától, melyeket madzaggal összekötött lábaiknál fogva, fejeiket lefelé lógatva cipelt, vaskos lábai kétoldalt kacsáztak, amint futott a kikötő felé.

Nem régen szabadult a börtönből, ahol másfél évet ült, de aztán felmentették. Sem munkája, sem pénze nem volt, ezért csodálkoztam hát, hogy egyszerre négy pulykát is visz haza.

Nem tudtam elmenni hozzájuk. Elmult az Újév, és rá nyolc-tíz napra, egyik este ő állított be hozzánk. Épp vendégeink voltak. A közeli választásokról beszélgettünk és azon vitatkoztunk, hogy vajon melyik párt fogja megnyerni a választást.

— Hadd meséljek el nektek egy történetet, ami nemrég esett meg velem, és magatok is kiáláljátok melyik párt fogja megnyerni a választást — mondta.

Hozzáfogott:

— Mivel politikai vádlott voltam, a börtönben engem is a politikaiak cellájába dugtak... Csakhogy cellatársaimmal semmiben sem értettünk egyet. Ők ugyanis valamennyien annak a pártnak valamikori vezetői voltak. Éjjel-nappal vitáztunk, veszekedtünk. Én a börtönben a Vörös Félhold kosztján életem. Nekik viszont minden alkalommal kintről egy elsőosztályú étteremből jött a négy-öt fogásos ebéd.

Mivel én is kövér voltam akárcsak ők, a másik zárkákban lévő elítéltek, engem is közéjük valónak vélték. Sőt, egy alkalommal, amikor a börtönudvaron ücsörögtünk, hallottam, hogy tölem kissé távolabb néhány elítélt azon vitatkozik, vajon én is közéjük tartozom-e? Amikor valamelyik azt találta mondani, hogy én nem tartozom hozzájuk, a többiek lehurrogták:

— Ugyan dehogy, az is közéjük való... Hát nézd már meg a pasas pocáját, a seggét meg a hasát... Hát különbözik tőlük? Valamennyien ugyanannak a pártnak a nagykutyái. Az a fajta, ame-

lyik zabál, de ki nem megy... Olyan farkarok, hogy még retyóra se mennek ki, ettől dagadnak úgy ezek...

Végül is nincs rám írva, hogy „pardon, én nem tartozom hozzájuk”.

Mivel látogatási napokon is minden alkalommal cellatársaimmal együtt mentünk a beszélőre, a kintről jövő látogatók is mindig velük együtt láttak, ezért engem is közülük, illetve saját maguk közül valónak néztek. Idővel úgy alakult, hogy már az ő látogatóikkal is köszönő viszonyba kerültem.

A tárgyaláson felmentettek, és kijöttem a börtönből. Se munka, se pénz... Egyik ügyvéd barátom így szólt hozzám:

— Figyeld ide, mostanában annyi szabad idő van, nem segítenél nekem? El kellene menni a „...” járásba, és az ottani bíróságon lévő, megadott számú dossziéból egy frást kellene lemásolni és elhozni.

Az útiköltség mellé még ötven lírát is adott. Reggel korán szálltam autóbuszra. Goldoltam, délre ott vagyok, egy óra alatt elintézem a dolgot, és estére már vissza is érek Isztambulba. Ahogy szállok fel a buszra, odajön hozzám egy ember és nagy tisztelettel kezdet akar csókolni.

— Ugyan, kérem, kérem... hebegtem, és erőszakkal elhúztam a kezem.

— Hogy van beyefendi?

— Köszönöm jól, és maga?

— Szolgálatára, jól vagyunk. Szolgálatára, még jobban is leszünk, reméljük...

Sehogy se bírtam rájönni ki ez az ember, és ha már ilyen tisztelettel viseltetik, furcsán veszi ki magát, ha megkérdezem „vajon honnan ismerjük egymást?” Ismerősnek tűnt, de nem bírtam kisütni honnan ismerem.

— Isten éltesse, beyefendi, mikor szabadult?

Erre a kérdésre leesett a tantusz: Mintha a börtönben a beszélőn, a dupla soros rács között láttam volna a képet. Ez is azok között volt, akik minden héten jöttek meglátogatni cellatársaimat. Engem is közülük, illetve saját pártjából valónak vélt. Szemem se rebtent. Ha úgy gondolod, legyen úgy, mit bánom én... Ha megmondanám neki miért kerültem börtönbe, azt hiszem elcsodálkozna, és még azt is megbánná, hogy egyáltalán köszönt.